

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 71

Fylke:

Hordaland

Tilleggsspørsmålnr.

Herad:

Mogalen

Emne: Giftefeiding ungdom

Bygdelag:

Eksingedalen

Oppskr. av: J. A. L. L. f. 1881

Gard:

Lauk

(adresse): Eksingedalen

G.nr. 90

Br.nr. 1

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. *Mest eller gamle folk*

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

bonder og bondkonor, alle avledne.

SVAR

1. Synet på Giftefeiding

1. Nei, ein kunde godt ganga i ein bygdi, sokni, eller grendi etter gifte si.
2. Gifte til grannebygdi var vel; lengre borte og, det som galdt var: ein kom ilag med agtarn-folk.
3. Frå det eldste var det so, at gjenta måtte få seg ein fordrag. At ei gjenta skulde "bli upp". Brygde ingen seg rett um, og at ei gjenta rippali på ein gard gifte seg på ein husmanns plass, var lika illa.
4. Dette var so for både søner og døttir.
5. Frå det eldste var det mykje godt so, at for-
6. eldri hadde mest og sein ved giftefeiding. Då var det ~~hatt~~ gardar og midlane, som dei såg mest etter. Og her var sanneleg skive og mindre gardeigarar like, eller kannast var det, at kjerringane var vel dei mest hardsette til og driva giftefeiding fram.
7. Røne på at foreldre avtala giftefeiding med borni var borni, hev eg ikkje høyr't um.
- 8.9. Her i bygdi var hemdaleyle, kyrkenyle, og slik skipnad, heilt i kjend.

14561

~~14561~~

10. Skyldskapsgifte var her nok av og til, tyskinborn var rekna som skyldskaps- gifte, brimenningar og leuger ùlu var like à snakka um.
11. Folk var ikkje rædde skyldskapsantau det var på manne elder kvendebida. Men her vøga nokki gùt elder gjenta seg fram på ù- taudet var friske arbeidsføre folk.
12. Det hende at barn sette seg ùpp mot foreldri. Her kjem ei saga på 1600 ari: Ein lærar som kom til kyggi huglagde ei bondegjenta og ho hars. For til gjenta hadde gjve dotteri lovet til à gifte seg med læraren, men mori var hardare enn tein. Det var so, at læraren künde ikkje vera i greudi, men han og gjenta samdest um og halda iett. Han skulde skriva til henne. Og skrivo gjorde han, men gjenta fekk aldri eitt brev. Mori greiddo ha seg fast i dei, ho opna dei nok ikkje, men gognde dei i eitt hol i loda. Læraren var i ei annor bygd, ikkje lenger undan enn han fette kor gjenta levde. So sette mor henne inn på og få dotteri gift på ein gard. Det gjekk år fram, og tilskilt dreiv mori hilt eigjerson. Men ho som kona var skulde tenapt ha mange glade dagar, endå ho fekk ein bra manne. Eg kjende delle folk.

Ei annor saga: To unge hadde samsteim og slå lag, men ingenting sagt med foreldri. So kom ein eukjemann, med 6 levern til far at gjenta og tinga på henne til kona. fari, faren lova vel, og sa det med dotteri. Nei, ho bar imot både kvæst og fitt. Og då kom det fram, kva ho og ein gùt var samde ein. Gamlungen var vond, dette skulde aldri få framgang, den gùten var det ingenting "Lå." Og det var

14561

~~14560~~

harde tak millom far og datter. So fekk faren henne med seg på noko arbeid, og trau moka det so at ho varst att på ein holme i valne, og der skulde ho vera, utan mat, til ho gav seg. Ho var der i tri dagar. Då gav ho seg, og kok enkelte mennur. Men so so "skor" var ho, at ho var av det gullet som keinsast i eld, ei gild og vgrdeleg kona varst det. - - Og det var ei av berbermørene

omine som varst so medfari, eg kjende henne, men det kjennest hardt og forkeltja dette.

13. Men so kjende det og henda at dei dei unge vauu fram, ved hjelp av gjene skyldfolk. Då var

14. det helst so, at foreldri vilde trau ei ovnne gjenta til kona på garden, eller at gjenta skulde beke ein annan gut. Derre som då gjekk inn i skrid for dei unge, vog vel på kon dei tok på seg, det kjende vera slektskap med ein av parane, eller dei unna iktje foreldri at dei skulde få deira litt fram.

15. Vrimleige giftarmål var her, straks fyre mitt minne, det snakke folk em. Men då var det heilt still. Uten var det ofla skyding til dra for lovideparet. Uppstog varst iktje stett til.

16. Døme som desse som er nemt i dette spørsmål kjennest iktje herifra

17. Tenestfolk, stod friare enn andre i val av make. Det var og døme på, at dugleige og gilde tenestdrenngjer kjende få ei gild kondegjente, når foreldri til gjenta kjende guten, for ein som la seg upp pengar av lomi si, og var framok i arbeid, og iktje for og tømle og drakk. Her var slike tilfelle, og dei eg veit em, kjøpte seg gardar, antau i heimbygdi, eller grannebygdene. Men desse tenestdrenngjerne varst nok riktige vel so nøgje som jordagutene.

18. Det varst forfalt, av dei eldre, skenkjar, em

14561

~~14560~~

dei var unge, blod nokro fullt i val av make. Fori tid har, merkileg nok, ikkje delle kunn.

19 Ei gjenta gjekk lettare i andan, um ho hadde nokre på bak, dersom ho var eit gildt og godlitande menneske. Var ho ikkje det, då fekk ho ikkje vera vandsam. Nei prøvde velje slike gjentor, endu vart at dei tok det som bænd seg, for å verka gifte, for det vilde dei.

20 Både gutar og gjentor künde få^{sjå} den dei sküldt verta gifte med, um so åreis framfyre. Gjenta künde sopa læven jalappa, då kom guten i lóðori. Eldre ho künde ta ein kara mest, kulla han godt ikop, og leggja vesten under houe, då ho la seg til tova jalappa, so fekk ho sjå guten i draume. Bæi partar künde taka ein kling, um jalappa, og gange ut på ein krossveg, då kom den som sküldt verta egyptemaken og beir av klingun. Eldre taka ein skinn, or kvar, av tre bekkjer, som rann mot nord, leggja skinnane i ein handduk, leggja det under hovudputa, so fekk dei sjå den som vart maken, i draum. Det visske vart prøvd i yngon, av to gjentor, og bæe to, sa det slo til. Den eine sa, at ho aldri hadde vidd um den guten før, han var frå ei framand bygd, men ho såg han i draum.

21-22. Nei, høgveidingsmidlar hev eg aldri høyrd um vart brüka.

23. Det var no berre ho som ho, at vaterne gutar og gjentor fylgdest mykje um døgen. Ein breff - ein gong eldre to - det vart der ikkje sagt nokk um, men kunde det oftare, då var dei svart på falke tüssga. Då var det littkvar i gerdone.

14561

~~14560~~

Nallefrieng.

24. Kva lid det var skilt med nallefrieng, nei det er vel uråd og bevara på. Kanstkje det er skilt no, Kanstenda iktje.
25. Ein born gjekk på nallefrieng heitte nattesjauar, ganga på sjau. "Her die vore på sjau inatt?"
26. Den guden som vilde få seg make gjekk alltid aleine. Då galot det å skilla seg i seg so ingen var vis med det. Då var dori stengt då han var imkommen, og der var rolegt på lemmer, han kom iktje for å halda stik eller sjau.
27. Gjekk gutane ilag, tvo, det kunde vel bli og, då var det burt for å halda lik og leuen.
28. Ukonfirmerte gutar vilde ingen ha med seg på sjau. Var dei konfirmerte, so fekk dei vera med.
29. Var dei fylgdest på sjauarveg, so var det helst gutar frå næraste grenda, eller garden. Ingen vilde ha med seg slike dei iktje kunde fullt gatt, kunde lika på.
30. Då her iktje var nokon sosial skilnad, sonen i huset, og tenestdrenge var heldne jamgode, når dei helder førde seg komeleg, eller vgrdeleg, so kunde sagta jordagutene, og tenestdrenge fylgjast på sjauarveg.
31. Disse nater eller kvelder for framande gutar er helst iktjent.
32. Det var nok so at gutane frå eitt visst strøk, ei viss grend, bygde seg like som sjauara frå andre grender. Og var der gjeter som var heldne gilde, so laut desse "pessarb", so langt råd var, men noko "ioppkyr" laut dei vara seg for, det holdest iktje helder.
33. Bondisoner og tenestgutur gjekk koma, utan so ten ein av dei gjekk på "alvori", då vilde han sjalvsagt gå aleine.
34. Disse kveldar sett av for kvenstfolk er iktjent.

14561

~~14566~~

- 35. Visse Kveðar i vika til matthesjau, eðer matthes-
frieng - der er skilnad millom desse two ting,
var laundagskveðane, det künde vel skimpa
til andre Kveðar, men da var det ein gult,
som gjekk til "si eigi gjenta."
- 36. Forbad mot matthesfrieng visse Kveðar er ukjent.
Men var der lik på eitt hús, antan hjá gutum eðer
gjenta so gjekk ingen der da.
- 37, 38, 39. Þesse spürsmáli kóru med blík som er ukjent her.
- 40. Eðer onur áloar det var i leikum eðer skilare
for dei fram.
- 41. Og da hadde iktje foreldri og husbondsfoet
þorngtje imot slike vitjingar. Men þjávar-
Kveðar med leit og leuen, song dei snar
úpp um.
- 42. Gúðane féttek oftar komu inn, men skyna gjem-
tome, at dei kom helst for og halda leuen, so féttek dei
gjerna velta og. Gjembome künde ofta vera
kvaarvagnate og, det songtje, at kúme gútar
"lok til vete."
- 43. Hadde gúðane nokk og ley på, da hadde lei to ei
meining med det, at dei gjekk til der gjenta.
- 44. Og sume gjentur künde ha ei flaska og, helst
Pínch, men det var berre framme var det var
ein gult ho bette pris på. Andre féttek nok iktje
brakbering. Hette er nok heilt gjeuge út no.
- 45. Gjenta gav aðri nokk, kortje av flasku, eðer
nokur geva, utan ho hadde ei mening med det.
Eith par sokkeband, ei klokkekjida, eitt leirde-
par, eðer nokk slíkt smítt.
- 46. Kallkjánsara som berre helst leuen. Stogga
gjerna ein limer tid, eðer so. Ein gong vart det
fortalt, at two slike kjánsara, som hadde helde
heite húsel vakande, vart mótt av húsmari, da
lei kom med þroppa og i gangu, ho bar ein
laupur i handi: "De trugja hjas so de sjá
koma lykkt útatt," sa ho. Karani ^{vart} skjinde som húntar.

7

18021

14561
~~14561~~

För en går vidare i "lekkelen", er en tunga merkja dette: Ein mann frå Bergen, sa til ein bonde-
gutt, nærskylt meg, at dette med nattefriing,
var ikkje noko annat enn at gutt og gjenta møt-
test til bedrøge, det var alt det gjekk ut på.
Det var betre i byen i so måte, meinte han
"Det er ei skammelig lygn, meinte gutten, dei
møttest so, for dei oppe ikkje kunde koma til og
møtest og prate ilag andre tider, og um det var
um natthi, so møttest dei so seiege om
nokon. At det kunde det om var illa, var
nok so, men det kunde nok i byen og, um
der ingen nattefriing var. Og skulde me
i bygdi måtast til um det vorte det
allfor illa, storparten av bonderne er
ikkje slik, dei møtest laurdagsnatti for
og lara kvaaandre a kjenna." Ein per-
sonleg merknad: "Eg veit hva eg snakka um,
eg kan ikkje seia meg fri for nattefriing sjelv,
men eg gjekk nok lovne til den eine. Eg kjemmer
leggdepaeket og."

Den einlege nattefriaren.

47. At ein varst att av nattefriarane kunde, og da
drog dei andre seg tilside, dei lagde merke
til at her var ikkje noko for dei. Da var det
nok so og, at no visste bygdi um dei, og det
fekk dei finna seg i.

48. Den einlege nattefriaren gjekk nær det
høvde for han, han hadde vist gjenta og ge
til, og ho hadde gjerna ei råd so ingen
annare blappinn.

49. Var det vist milom tvø, so slapp nok gutten
inn, um so husfallet lagde merke til det.
Dei mätte vel veta um det. Men dei unge
mätte ikkje "hütla seg burt", so det gjekk
utover arbeidet deira.

50. Den einlege nattefriaren gjekk salonge

14561

~~14560~~

til barna gjenta - til dei gifte seg. Elder - um dette sjeldan hende - "der kom ein kulle på bråden," so det gjekk som folkeskjennet sa i slike høve: "Det var så det vane som kaus av - av - att." Alle visste hva det betydde.

51. Gjenta fekk gjerna ei bylgja, elder ein annan liten ting, helst av bylv. Guten kunde få eit par krata sokkar med sokkeband, elder nokke likvande.
52. Fantestykke kunde verka gjord med ein natthjfrar. Det kunde vera nokon som var "forenvridd," av gjenta - det hende - og då var det gjord på alvor. Helst var det val dei yngre ungdomrane som gjorde prettor berre for moro. Det hende nok, - eg veit det - at det var gjord prettor for og byna vandravnad.
53. Stro' bagflis, "rübba", millom heimen til guten og gjenta, og bamskjendes laga bjelleleik, var ein bams ungdomsrapott. Alle som berre vildt kunde vera med. Dette mätte helst gjerast ei laurdagsnatt. Skaut dei nokre skot attåt var det bra.
- 54-55. Etter rolegare gut og gjenta og foreldre tok det, etter berre var det. Hende det at gut og gjenta og foreldre vart arge, sene, og skjeme - ja, då hadde rübbarane, at det var ketteleg moro.
56. Når det vart "rübba" for nokon, ja, så var desse ketteleg forlova, kjærleikfolk, det var kikkest og det.
57. Kallefringa på skulen var som heime i bygd. Den guten som hadde nokke visst, gjekk aleina. Kom andre, ein elder fleire var dori stengd. Hadde gjenta ingen viss, og der kom ein elder fleire, vart det berre skøy.

På Kyrtjebakken

58. Gutar og gjentor kunde tala saman på Kyrtjebakken
59. Men gutane kunde ikkje spandera noko før dei var komne på heimvegen.
60. Her aldri høyrst at gjentorne laut på noko, utan so dei hadde fenge bad på noko fyrst. Gamall var det å ley på brunn kükker
61. Gjentorne kunde snakka til gutane fyrst, men då laut dei helst tra arend.
62. På Kyrtjebakken virte aldri gjenta, kven ho lika best, utan so det var kjend før.
63. Gåvor som Pårkegg, eller andre ting, vikk kundagar er ikkjeint.
64. Gamall var der fiske kvileplakker på Kyrtjebakken, der kunde dei unge tala saman, men det vart no ofhard berre skøy og mars
- 65-66. Leik og dans var det ikkje nær Kyrtja, men vel dei var komne - helst noko langt på heimvegen.

Gjerlebad saman med eldre.

67. Gjerlebad hadde dei i eldre tid i juli, når blektrungar vilja kvare andre, som ofta hende ved pærke og pinke, og barnedåp, og kjølvsagt ved gravferd.
68. Vakene gutar og gjentor var saman i slike høve, dei trøng ikkje vera kvar for seg.
69. Men kom skulde sova saman på flakking i bryllaup gjekk no keint på stimp, vart forbalt. Det vart byggdeord, imr ^{guit og gjenta} nokon gjarde det, utan so "det var visst med dei." Og slike byggdeord lika ingen og ja på seg. Det var eingong ei gjenta som byggdi hadde til mars, som la seg mellom tvo gutar, dei låg berre og gjarde nær av tann, kofint at ho skyma det ikkje, og byggdelatten høyrde ho ikkje

14561

145601

70. Eg hev aldri fenge spurleg på att stakbedans var i bruk her. Men fram til 1860 sette dei ein stakbe i brudstøpsstova, og so make dei nokon esman og fekk dei på stakben. So kom brudstøpslaget med kjent og alvor for desse høvde itrap. Ein gong sette dei too barn, 6-7 år gamle, på stakben, og desse var gifte seinare. Stakben skikken er utgjenger for lenge tidau.
71. Denne skikken med stakben var berre for moro, dei hadde det i julegjeskebod og.
72. Skikken med stakben var for moro, og dei tinge i laget kunde og ha moro med dei som stod til "algæim". So det var ufærlig, og gjekk held med gods og få folk på stakben. Dei skulde ikkje eta eller drikk med dei stod der.
- 74-79. Voko av dette hev og aldri høyrd um her.
- 80-85. Er også ukjent.
86. Det var frå gammal ei "Hølskelg", då gutter og dei største borni kunde gange til stols. Tidi var so nær Olsok som råd var, og vart kalla "Koppaleik", "Koppaleiksundagen". Det skulde vera eit gammalt Olsokminne. Var husmari sjæl bodega på stalen, so kvitte jammast husbonden seg til stols um laurdagskvelden, og kom ikkje heimatt før um fridagskvelden.
- 87-90. Er ukjent.
91. Det var leik um sumerkveldane, andan med ball, eller andre leik, men der var ikkje gjestorve med.
92. Ukjent.
93. Gjekk samman helgedagsethermiddagane gjorde tingomen for, nettsom no. Men dei gamle var nøgne på at dei kom so tidleg innatt, at det ikkje vart arbeids skulking.

Har gjort ein feil eg mår retta. Det er vedk. sp. 91.

Det var nok so at gjentorne ikkje var med i plike leikar som blå ball, elder Karta skotheda, blå Klüve, men gjentorne var med når dei leikar Kritjerrann i vindem; Rakka kei, agko sagl Teku mann Jå; elder ska på Stengo, og dette var ofte gjort.

Se svar 94.

94-129. Dette er spørsmål eg ikkje kan svare på, kjener ikkje noko likt her frå bygdi